

IN HET WILD LEVENDE VOGELSOORTEN, WELKE
GEDURENDE DE LAATSTE HALVE EEUW IN DEN
TUIN VAN HET KONINKLIJK ZOÖLOGISCH
GENOOTSCHAP „NATURA ARTIS MAGISTRA”
WERDEN WAARGENOMEN

DOOR

P. L. STEENHUIZEN

Praeparator aan de Musea van het Genootschap

Toen ik als praeparator aan de Musea van het Genootschap werd aangesteld en mijn intrede deed in den mooien Artistuyn met zijn hoog opgaand geboomte, had ik, als niet-Amsterdammer, nooit gedacht in dien tuyn, gelegen in het centrum eener groote stad, zooveel vogelsoorten in wilden staat te kunnen waarnemen. Het bleek mij al spoedig, dat niet alleen in de volièeres van de Diergaarde op ornithologisch gebied veel te beleven viel, maar dat ook wat daarbuiten in den vrijen staat voor een scherp toezienend oog op te merken was, niet verwaarloosd moest worden. Van dien tijd af ben ik dan ook begonnen notities te maken van alle waarnemingen, die in den loop der jaren gemaakt konden worden.

In totaal heb ik van 75 soorten aantekening gemaakt.

Het aantal soorten van de Nederlandsche Avi Fauna belooft circa 360, waaronder circa 110 soorten boschvogels. De waarnemingen in den tuyn van Artis hebben in hoofdzaak betrekking op boschvogels. Het getal 75 is in dit verband dan ook niet onbelangrijk.

In 1916 heb ik al eens in het tijdschrift *Ardea* van de Ornithologische Vereeniging een voor dien tijd volledige naamlijst van in Artis waargenomen vogelsoorten gepubliceerd. Ik wil daarom thans volstaan met een bespreking van de zeldzame soorten. De gewone vogelsoorten, waarvan ieder wel weet, dat zij in alle stadtuinen geregeld voorkomen, laat ik derhalve buiten beschouwing.

In verband met de beperking, welke ik mij opleg, kan van een systematische volgorde geen sprake zijn.

Tal van vogelsoorten broeden geregeld in wilden staat in Artis.

In voor- en najaar onderbreken trekvogels de lange reis naar hun broed-

gebieden of winterkwartieren en strijken in den tuin van Artis neer. Vooral veel insecteneters vertoeven er dan eenigen tijd.

De Zwartgrouwe Vliegenvangers (*Muscicapa atricapilla* L) zijn dan gewoonlijk met vele exemplaren vertegenwoordigd.

Maar ook de Gekraagde Roodstaart (*Ruticilla phoenicurus* L), de Tuin-fluiter (*Sylvia simplex* Lath.), de Fitis (*Phylloscopus trochilus* L), de Tjiftjaf (*Phylloscopus rufus* Bechst.), de Spotvogel (*Hypolais hypolais* L), de Fluiter (*Phylloscopus sibilatrix* Bechst.), de Heggemusch (*Accentor modularis* L), het Zwartkopje (*Sylvia atricapilla* L) en meer soorten zijn dan plotseling den Artistuin binnengevallen, om eenige dagen, soms ook weken later weer verder door te trekken.

Vooral in de lente — eind April, begin Mei is wel de beste tijd — zijn de meeste trekvogelsoorten waar te nemen. Voor vele van deze kleine, schijnbaar teere zangertjes, die de reis in hun winterverblijfplaats in Noord Afrika hebben aangevangen, eindigt de tocht pas in Scandinavië of Oost-Europa.

Van de dagroofvogels zijn maar een paar soorten te vermelden. Het Smelken (*Falco aesalon* Cunst) werd slechts twee maal waargenomen, in den winter van 1901 en 1902. Dit kleinste Nederlandsche, maar zeer gevaarlijke roofvogeltje, schijnt zich niet graag tusschen de huizenblokken eener groote stad te begeven.

Iets anders is het met de Sperwer (*Accipiter nisus* Cunst), welke in den winter nog al eens in Artis verschijnt, waar vooral de duiven dan van zijn gading zijn.

De Torenvalk (*Cerchneis Tinnunculus* L) is het geheele jaar vrij dikwijls in den Artistuin aanwezig, hoewel, er tot dusverre niet is gebroed.

Van de Nachtroofvogels zijn alleen de Velduil (*Asio accipitrinus* Pall) en het Steenuiltje (*Carine noctua* Scop) als vreemde gasten te vermelden. Beide soorten zijn slechts eenmaal waargenomen.

Daarentegen zijn er altijd enkele Kerkuilen (*Strix flammea* L), die dan ook geregeld in holle boomen of onder daklijsten en pannen broeden.

Vier jaar lang heeft zich 's winters een Bonte Kraai (*Corvus cornix* L) in Artis opgehouden, welk exemplaar zich kenmerkte door een opvallend afwijkend stemgeluid. Prompt op tijd, begin October, verscheen zij weer, en wel dagelijks op hetzelfde uur, in denzelfden boom, op denzelfden tak liet zij haar somber onmelodius geluid hooren, dat reeds van verre was waar te nemen. In het voorjaar keerde zij weer naar haar broedgebied terug.

Kan dit geval niet beschouwd worden als een bewijs, van de stelling, dat trekvogels steeds weer tot hun verblijfplaats terugkeeren?

Als een vreemde gast moet wel de Notenkraaker (*Nucifraga caryocatactes* L) beschouwd worden. Deze kraaiachtige vogel, die eigenlijk een standvogel is, en hoofdzakelijk het bergland van Zuid-Europa bewoont, zwerft somtijds in het najaar in kleine troepjes door West-Europa. In October 1910 werd één exemplaar in Artis waargenomen.

De Vlaamsche Gaaien (*Garrulus glandarius* L) die over geheel Europa als broedvogels verspreid zijn, komen sommige jaren in de eerste helft van October in grooten menigten over Amsterdam trekken, soms in zoo grooten getale, dat veertien dagen lang, meest in de morgenuren de lucht gevuld is met overtrekkende gaaien. Vele strijken neer in het Artis' geboomte, om eenige eikels te verorberen, blijven slechts zeer kort, hoogstens een half uur, om dan voor anderen plaats te maken en weer verder te trekken. Deze bewegelijke mooie vogel met zijn bekende blauwe vleugelspiegel, is door zijn dwarrelende vlucht al hoog in de lucht te herkennen. In de jaren 1891, 1901, 1905, 1910 en 1925 vielen groote trekken waar te nemen. Het getal der toen over Artis doortrekkende gaaien liep in de duizenden. Uit den trek van 1925 zijn een paar exemplaren in Artis achtergebleven. Deze hebben het daaropvolgende voorjaar in een hoogen iepenboom in den achtertuin gebroed, en jongen voortgebracht.

Als voorbeeld dat het voorkomen van vogelsoorten op bepaalde plaatsen zich in den loop der jaren kan gaan wijzigen, kan dienen, dat de Wilde Tortelduif (*Turtur turtur* L) waarvan vroeger elk jaar eenige paren in Artis broedden, sinds lang geheel verdwenen is.

Daartegenover staat een aardige aanwinst te boeken. Het zal nu ongeveer 15 jaar geleden zijn dat de Holenduif, ook wel Kleine Boschduif genaamd (*Columba oenas* L) zich in Artis is gaan vestigen, en wel met succes, althans nu zijn jaarlijks 5 à 6 nesten van deze duivensoort in boomholten en ook wel tusschen dichtbegroeide klimop, te vinden.

Wat de Spechten betreft: de Groene Specht (*Gesinus viridis* L) is slechts enkele malen waargenomen, de laatste twintig jaar echter niet meer.

De Bonte Specht (*Dendrocopus major* L) is vooral de laatste jaren geregeld aanwezig en heeft ook op verschillende plaatsen in boomholten gebroed.

De Kleine Bonte Specht (*Dendrocopus minor* L.) heeft in 1900 en 1901 in een nestkastje gebroed. De laatste jaren is deze soort niet meer waargenomen.

Ook de Koekoek (*Cuculus canorus* L) bezoekt elk jaar den Artistuin, meestal in de maanden Juli en Augustus; het zijn gewoonlijk jonge exemplaren. Eenmaal vloog een jonge koekoek de plantenserre binnen en eenmaal werd er een gevangen in de waranda van de concertzaal; beide zijn weer in vrijheid gesteld.

In de maanden Juni, Juli en Augustus is ook de Wielewaal (*Oriolus oriolus* L) zoo nu en dan in enkele exemplaren vertegenwoordigd. Deze mooie goudgeel met zwart gekleurde vogel, ook wel Goudmerel genaamd, houdt zich meestal schuil tusschen het dichte bladerdak der hooge boomen. Soms kan men op een mooien zomermorgen haar welluidende roep hooren.

De Geitenmelker, ook wel Nachtzwaluw genaamd (*Caprimulgus europaeus* L), is slechts tweemaal waargenomen en wel in den nazomer van 1893 en op 22 Mei 1901; beide malen overlans zittende op een tak, naar geitenmelkers gewoonte, en den geheelen dag slapende. Het vederkleed van deze vogelsoort lijkt zoo volkomen op oude boomschors, dat enkele bezoekers, die ik op den

vogel opmerkzaam maakte, aanvankelijk niet konden gelooven, dat dit oogenschijnlijk stuk boomschors een levende vogel was. De eigenaardige nachtelijke levenswijze dezer soort, en haar schutskleur maken haar, hoewel niet zeldzaam, toch weinig bekend.

Een der vogelsoorten, die men wel het minste in Artis verwachten zou, is de Draaihals (*Iynx torquilla* L.). Deze soort, hoewel in Nederland broedende, komt slechts in zeer klein aantal voor. Aan het schielijk heen en weer draaien van den kop heeft de vogel zijn naam te danken. In April 1898 en 1899 heeft zich een exemplaar veertien dagen lang in Artis opgehouden, meestal zittende op den grond tusschen de musschen, waarvan het moeilijk te onderscheiden viel.

In October 1893 en in den winter van 1903 werd een Pestvogel (*Ampelis garrulus* L.) gezien. Deze vogelsoort, hoewel deze niet tot de trekvogels gerekend kan worden, en die hoofdzakelijk in het koude gedeelte van Siberië thuis behoort, komt sommige jaren, meest in den winter, naar West-Europa afzakken. In oude tijden meende men in het plotseling in menigte verschijnen dezer soort een voorbode van de pest te zien.

De IJsvogel (*Alcedo ispida* L.) werd enkele malen in het late najaar aan den vijver aangetroffen. Later, toen de goudvisschenvijver in den achtertuin was aangelegd, werden daar verschillende malen ijsvogeltjes gezien. Deze geroutineerde vischvangertjes hebben daar menig goudvischje verschalkt. Het was een frappant gezicht deze vogels met hun schitterend vederkleed, zittende op een verhevenheid boven het water, bliksemsnel op het water te zien stooten om met onfeilbare zekerheid het aantal kleine goudvischjes weer met een te verminderen.

Behalve de meest voorkomende lijstersoorten is ook elk jaar een enkel exemplaar van de Beflijster (*Merula torquata* L.) op den doortrek waargenomen, echter alleen in de maand April.

In het vroege voorjaar van 1937 zag ik voor het eerst een Groote Lijster (*Turdus viscivorus* L.). Hoewel deze soort de laatste jaren meer en meer tot de Nederlandsche broedvogels is gaan behooren, dacht ik toch niet dat deze zeer schuwe lijstersoort in Artis zou gaan broeden. Tot mijn verwondering is dat gebeurd. In een kastanjeboom in den achtertuin heb ik duidelijk in de eerste helft van Mei, nest en jongen kunnen observeeren.

De Kramsvogel ook wel Veldlijster genaamd (*Turdus pilaris* L.) komt soms bij streng winterweer bij kleine troepjes in den tuin. In den winter van 1892—1893 werden vele exemplaren gezien. Overigens houdt deze lijstersoort zich bij voorkeur op in het vrije veld.

Kwikstaarten zijn in den loop der jaren verscheidene malen in Artis waargenomen: de Witte Kwikstaart (*Motacilla alba* L.), de Gele Kwikstaart (*Budytes flavus* L.) en de Groote Kwikstaart (*Motacilla melanope* L.); deze laatste, hoewel voor Nederland de zeldzaamste van de drie, is verreweg het meest in Artis gezien en altijd aan den vijferrand.

De Tapuit (*Saxicola oenanthe* L.) is enkele malen vertegenwoordigd geweest

in April 1900 en in Mei 1907, beide malen een maand lang. Dat deze vogelsoort, die speciaal in het duin en op de heide thuis behoort, zich in Artis langdurig heeft opgehouden, lijkt mij ook vermeldenswaard.

De Boomklever (*Citta caesia* M. et W.) wordt soms in den herfst als enkeling in den tuin gezien. In het najaar van 1910, toen er een ware invasie dezer soort in Nederland was, werden er ook verschillende in Artis aangetroffen.

De Matkopmees (*Parus atricapilla borealis* L.) werd tweemaal nestelend waargenomen, voor het eerst in 1915 in een nestkastje en nog eenmaal in 1937 in een boomholte bij het Aquarium aan de Middenlaan. Het drukke stadsverkeer scheen deze vogeltjes niet te hinderen.

Hoewel het gewone Goudhaantje (*Regulus cristatus* L.) veelvuldig voorkomt, is het Vuurgoudhaantje (*Regulus ignicapilla* Temminck) een bijzondere verschijning. Zoo nu en dan in het najaar komen deze kleinste gevederde bezoekers van den Artistuin, hun soort vertegenwoordigen. Ze trekken dan met de gewone goudhaantjes het heestergewas door, druk zoekende naar kleine insecten. Deze makke vogeltjes, die men bijna met de hand zou kunnen grijpen, verhoogden met hun geregeld zacht gepiep de stemming van een mooien herfstmorgen.

Van de zaadetende vogels, die Artis bezoeken, is wel de zeldzaamste de Ortolaan (*Emberiza hortulana* L.). Deze in Nederland weinig voorkomende vogel is slechts een enkele maal gezien. Daarentegen zijn de Geelgors (*Emberiza citrinella* L.), het Barmsijsje (*Cannabina linaria* L.), de Keep (*Fringilla montifringilla* L.) en het Sijsje (*Fringilla spinus* L.) nu en dan waargenomen.

Elk najaar kan gerekend worden op bezoek van enkele Houtsnippen (*Scolopax rusticola* L.). Deze vogelsoort die zoozeer als jachtvogel een eereplaats in jagerskringen inneemt, en bij fijnproevers geen onbekende is, vertoeft gaarne eenige dagen in den Artistuin om daarna weer verder zuidelijk te trekken.

Tenslotte nog een waardeerend woord gewijd aan den Nachtegaal (*Daulius luscinca* L.). Deze koning der zangers heeft in den loop der jaren wel eens een enkele maal zijn lieflijk geluid in den Artistuin ten beste gegeven.

Hoewel de Nachtegaal volstrekt niet schuw, en zeer nieuwsgierig van aard is, moet hij in Artis toch als een zeldzame gast beschouwd worden.

Zoals reeds in den aanvang is gezegd heb ik mij er toe beperkt de meer zeldzaam voorkomende vogelsoorten, die den Artistuin van tijd tot tijd bezoeken, eenigszins uitvoerig te beschrijven. Ik hoop er in geslaagd te zijn de belangstelling van de geregelde bezoekers te hebben gewekt voor de niet in de volières voorkomende vogels. Zonder dat ik in het voorgaande daarop nadrukkelijk gewezen heb, zal het den lezer duidelijk geworden zijn, dat een groot boomencomplex gelegen te midden eener groote stad, en in het bijzonder de Artistuin voor de in wilden staat levende vogels van groote beteekenis is.